

בין טרור לגרילה

המאמר מנתח את דרכי הפעולה של אט"א - הארגון שנאבק בספרד כבר יותר מ-50 שנים להשגת עצמאות לחבל הבסקים - ומנסה לקבוע אם זהו ארגון גרילה או ארגון טרור

מסיבת עיתונאים של פעילי אט"א
רק בקונגרס הרביעי של אט"א,
ב-1965, החליט הארגון לפתוח במאבק
אלים למען עצמאות הבסקים

רס"ן אהוד ביבי

קצין האג"ם של עוצבת הגולן

מבוא: מה בין טרור לגרילה?

פירוש המילה "גרילה" הוא לוחמה זעירה. במילה הזאת נעשה לראשונה שימוש לתיאור המלחמה הזעירה שניהלו לוחמים לא סדירים בספרד ובפורטוגל נגד צבא נפוליאון בשנים 1808-1814. ההצלחות הדרמטיות של לוחמת הגרילה בסין ולאחר מכן בהודו-סין - שם הצליחה צפון-ווייטנאם להביס שתי מעצמות גדולות (צרפת וארצות-הברית) - יצרו ללוחמת הגרילה דימוי של אמצעי כל-יכול. אך הדימוי הזה מוטעה שכן הוא אינו מביא בחשבון כישלונות רבים שהיו ללוחמת הגרילה במאה ה-20: בפיליפינים, בבורמה, במלאיה וכן במדינות רבות בדרום-אמריקה ובאפריקה.

בצה"ל נהוג להשתמש במילה "גרילה" בצירופים שונים: "ארגון גרילה", "אסטרטגיית גרילה", "מלחמת גרילה", "לוחמת גרילה", "טקטיקת גרילה". "גרילה" - לפי אחת ההגדרות המקובלות - היא "סוג של עימות מוגבל שמתנהל בין קבוצות מתקוממות לבין המשטר".¹ במאבק הזה משתמשות הקבוצות המתקוממות הן באמצעים פוליטיים-חברתיים והן באמצעים אלימים כדי להרוס את המשטר הקיים או לעצבו מחדש.

הגורמים שמנהלים מלחמת גרילה שואפים לרוב להשיג אחת או יותר מהמטרות הבאות: לגרש שלטון זר,² לשנות את הסדר החברתי ואת המשטר³ או לנהל מלחמת הטרדה במסגרת עימות קונוונציונלי. המאפיין העיקרי של לוחמת הגרילה הוא היותה נשקו של החלש. הסיבה שהחלש נוקט את דרך הפעולה הזאת ברורה: באמצעות טכניקות של לוחמת גרילה הוא יכול - על אף נחיתותו האסטרטגית - להשיג עדיפות טקטית זמנית במקומות מסוימים ולנצל אותה כדי לתקוף אויב שעולה עליו בעוצמתו.

הצלחתם של לוחמי הגרילה תלויה בגורמים רבים, ובהם: תמיכת האוכלוסייה שבקרבה הם פועלים, תנאים גיאוגרפיים נוחים, תמיכה של מדינה ידידה, מנגנון תעמולה יעיל, נגישות לכלי התקשורת, היכולת להפתיע את האויב ולהסתגל במהירות למציאות חדשה.

פירוש המילה "טרור" הוא אימה. במונח "מלחמת טרור" נעשה שימוש לראשונה לתיאור שלטון האימים שהנהיג מקסימיליאן רובספייר במהלך המהפכה הצרפתית בסוף המאה ה-18: במאמץ לייצב את המהפכה ואת שלטונו הוא הוציא להורג אלפים שבהם ראה את אויביו ואת מתנגדיו - עד שנותר שליטה היחיד של צרפת.

הטרור הוא שימוש שיטתי באמצעים של אלימות קיצונית, כגון התנקשויות פוליטיות, פיגועים וחטיפות. מדובר באמצעים שזורעים אימה בקרב ציבור גדול של אנשים כדי להשיג מטרות מדיניות, פוליטיות, כלכליות או אידיאולוגיות. האימה נובעת מהאקראיות: התושבים אינם יודעים היכן ומתי תונחת המכה הבאה ומגיבים לעיתים בשינוי שגרת החיים שלהם. למשל, הם ממעטים לצאת מבתייהם וללכת למרכזי קניות ולמרכזי בידור.

יש לציין שכדי להעצים את הפחד זקוקים הטרוריסטים לחשיפה גדולה ככל האפשר של פעולותיהם בכלי התקשורת. לרוב הם אכן זוכים לחשיפה הזאת, שכן בין הטרוריסטים לתקשורת נוצרת מעין סימביוזה: פעולות טרור מעלות את הרייטינג של כלי התקשורת, ואילו כלי התקשורת - באמצעות הסיקור הנרחב של פעולות הטרור - מפיצים את המסר של ארגוני הטרור.

קיימים כמה הבדלים מהותיים בין גרילה לטרור:

- ארגוני הטרור פועלים בתאים קטנים ומחתרתיים, ואילו ארגוני הגרילה שואפים להקים צבאות של ממש.
 - לוחמי גרילה מעוניינים בסופו של דבר לכבוש שטחים, ואילו לטרוריסטים אין עניין בכך.
 - הטרוריסטים אינם זקוקים לתמיכה רחבה ורצופה של האוכלוסייה; לוחמי הגרילה אינם יכולים בלעדיה.
 - הטרור מופנה בדרך כלל נגד אזרחים, ואילו פעולות הגרילה מופנות נגד כוחות צבא. לכן הטרור נחשב לדרך לחימה לא לגיטימית, ואילו הגרילה זוכה לרוב למידת-מה של לגיטימציה.
- האבחנה בין טרור לגרילה היא ברורה, אך האבחנה בין ארגוני טרור לארגוני גרילה אינה כה חד-משמעית וברורה, שכן ארגוני גרילה רבים נוקטים לעיתים גם טקטיקות של טרור, וארגוני טרור פועלים לעיתים כארגוני גרילה.

הרקע להקמתו של ארגון אט"א

ההערכה היא שברחבי העולם ישנם כ-7 מיליון בסקים. מולדתם בהרי הפירנאים, ובה מתגוררים כ-3.4 מיליון בסקים - 2.7 מיליון בארבעה מחוזות בסקיים בספרד, והיתר בשלושה מחוזות בסקיים בצרפת. שלושה מארבעת המחוזות הבסקיים בספרד נכללים בחבל האוטונומי הבסקי. המחוז הרביעי, נווארה, שהוא הגדול מבין הארבעה, אינו נכלל בה. לבסקים שפה ייחודית שאינה שייכת לשום משפחת שפות מוכרת אחרת. ישנם חוקרים הסבורים שהיא השפה הקדומה של תושבי חצי האי האיברי.

המפלגה הלאומית הבסקית הוקמה בסוף המאה ה-19 בהשפעת הלאומיות ששטפה את כל אירופה. עם זאת הבסקים נחלקו ביניהם אז - והם חלוקים ביניהם עד היום - בשאלה אם לדרוש מדינה עצמאית או להסתפק באוטונומיה נרחבת. הרוזן פרנסיסקו פרנקו, ששלט בספרד בשנים 1939-1975, דיכא באכזריות כל גילוי של לאומיות בסקית. הוא הוציא להורג יותר מ-100 מנהיגים בסקים ואסר על הבסקים לדבר בשפתם, לכתוב בה וללמד אותה בבתי הספר. הוא אף הורה לשרוף ספרים שהיו כתובים בשפה הבסקית.

הקמת אט"א ופעולותיו הראשונות

את ארגון אט"א (ראשי תיבות בבסקית של "ארץ הבסקים והחופש") הקימו ב-1959 כמה מצעירי המפלגה הלאומית הבסקית (PNV). באמצעות הקמתו של הגוף החדש הם ביקשו למחות על כישלונה של PNV להיאבק בפעולות הדיכוי של פרנקו. אולם רק בקונגרס הרביעי של אט"א, ב-1965, החליט הארגון לפתוח במאבק אליים למען עצמאות הבסקים. כבר באותה השנה ביצעו אנשי הארגון שוד מזוין - הראשון בסדרה ארוכה של מעשי שוד - אך לא לקחו על כך אחריות. הפעולה הראשונה שאט"א קיבל עליה אחריות הייתה הריגתו של איש המשמר האזרחי הספרדי ביוני 1968. מאוחר יותר באותה השנה רצחו אנשי הארגון קצין משטרה שהואשם בעינוי מתנגדי משטר.

הפעולה המפורסמת ביותר של אט"א בתקופת שלטונו של פרנקו הייתה ב-20 בדצמבר 1973: חברי הארגון רצחו במדריד את ראש ממשלת ספרד לואיס קאררו בלאנקו. המתנקשים חפרו מנהרה מתחת

לכביש, מילאו אותה בחומר נפץ ופוצצו אותו בעת שמכוניתו של קאררו בלאנקו עברה מעליה.

ב־13 בספטמבר 1974 ביצעו אנשי אט"א את הפיגוע ההמוני הראשון: הם פוצצו מכונית תופת ליד בית קפה במדריד. 12 בני אדם נהרגו בפיגוע, ו־80 נפצעו. טענת הארגון הייתה שלבית הקפה נהגו לבוא אנשי ביטחון ספרדים, אך בפיגוע לא נפגע שום איש ביטחון ספרדי. כל ההרוגים היו אזרחים מן השורה.

באמצעות פעולותיו שואף אט"א להשיג שתי מטרות: המטרה הראשונה היא להפגין את נחישותו להשיג עצמאות.⁴ המטרה השנייה היא פרובוקטיבית: לגרור את ממשלת ספרד לנקוט אמצעי דיכוי כדי שהארגון יוכל לטעון שהבסקים נתונים לכיבוש אכזרי.⁵

לאחר מות פרנקו ב־1975 חזר לספרד השלטון הדמוקרטי, ולבסקים ניתנה אוטונומיה נרחבת. בינואר 1981 הוקם כוח משטרה בסקי שמנה כ־500 שוטרים. עד

ממשלת ספרד לואיס קאררו בלאנקו. כן עלה הארגון לכותרות לאחר שנחשפה תוכניתו להתנקש בחייו של מזכיר המדינה האמריקני הנרי קיסינג'ר במהלך ביקורו במדריד בשנות ה־70.⁶ התנקשות מפורסמת נוספת שלה אחראי הארגון הייתה בחייו של גנרל לאגו רומן במדריד בנובמבר 1982. ההתנקשות אירעה בזמן רגיש במיוחד - בעת ביקורו של האפיפיור בספרד. גם המטרה נבחרה במקרה הזה בקפידה: גנרל רומן היה מפקד הדיוויזיה השחורה - הדיוויזיה החזקה ביותר בצבא ספרד. הבסיס שלה הוא הקרוב ביותר למדריד מבין בסיסיהן של כל שאר הדיוויזיות הספרדיות.

חטיפות. כמעט כל האנשים שחטף הארגון היו תעשיינים בסקים. לחטיפות היו שלוש מטרות: לסחוט דמי כופר, לאלץ תעשיינים בסקים לתרום סכומי כסף גדולים ולהבטיח שסוגיית עצמאותם של הבסקים תישאר בראש סדר היום הציבורי בספרד.⁹

הטמנת מטעני חבלה. אט"א טמן מטעני חבלה רבים במקומות הומי אדם כדי להשיג תשומת לב מרבית. בחודשי הקיץ נהג הארגון להטמין בחופי הים הן מטעני חבלה והן מטעני דמה. לחלופין הוא נהג למסור דיווחי סרק על פצצות שהוטמנו בחופי הים. בדרך הזאת הוא ביקש למרר את חיי התיירים ולעורר תשומת לב בין־לאומית. עם זאת אין הוכחות שהפעולות האלה פגעו בנהירת התיירים לספרד.

שוד ו"גביית מיסים". בשנותיו הראשונות לא נזקק אט"א לגבייה אלימה של מיסים, שכן בני העדה הבסקית תמכו בו וסייעו לו כלכלית. אולם במרוצת הזמן החלו רבים באוכלוסייה הבסקית להסתייג מהארגון, וזרם התרומות נחלש. בעקבות זאת החל הארגון לגבות כספים באיומים מהאוכלוסייה הבסקית - בעיקר מבעלי עסקים קטנים. הפעולות האלה השניאו את אט"א על התושבים שלמענם

1986 גדל הכוח לכ־5,000 שוטרים. תחילה עסק הכוח בהכוונת תנועה בלבד, אך כעבור זמן לא רב הוא נטל את מלוא האחריות מהמשמר הלאומי הספרדי. במקביל התפתחה מערכת חינוך בסקית אוטונומית, ונפתחו שתי תחנות טלוויזיה בסקיות: האחת משדרת לתחומי האזור הבסקי בלבד, והאחרת - לכל רחבי ספרד.⁶ הרוב בקרב הבסקים מסתפק באוטונומיה הזאת ואינו חפץ כלל בעצמאות מלאה, אך אט"א ממשיך במלחמתו ומתעלם מרצון האנשים שלמענם הוא נלחם כביכול. עד היום נהרגו בפעולותיו יותר מ־800 בני אדם.

באמצעות פעולותיו שואף אט"א להפגין את נחישותו להשיג עצמאות ולגרור את ממשלת ספרד לנקוט אמצעי דיכוי כדי שהארגון יוכל לטעון שהבסקים נתונים לכיבוש אכזרי

שיטות הפעולה של אט"א

ב־51 שנות פעילותו ביצע אט"א מאות פעולות אלימות: התנקשויות, חטיפות, פיגועי תופת ומעשי שוד.⁷

התנקשויות. מאז הוקם התנקש אט"א בחייהם של כ־60 ספרדים - רובם אנשי צבא, שוטרים, אנשי עסקים ותעשיינים בכירים. ההתנקשות המפורסמת ביותר היא זו שהוזכרה לעיל - בחייו של ראש

נלחם כביכול, ובמקום לראות בו ארגון לשחרור לאומי הם החלו לראות בו ארגון פשע.¹⁰

כיצד רואים את עצמם אנשי אט"א?

אנשי אט"א מגדירים את עצמם לוחמים בתנועה לשחרור לאומי. הדוברים של אט"א נוהגים להשוות את ארגונם למחתרת הצרפתית שלחמה בכובשים הנאצים במלחמת העולם השנייה. כששואלים אותם מדוע ממשיך הארגון לפעול אף שרוב העם הבסקי מתנגד לדרכו, הם משיבים שהם חלוצים וכי יצליחו בסופו של דבר לסחוף אחריהם את ההמונים. כשתוקפים אותם בגלל פעולותיהם האלימות, הם טוענים שאלה נקטות בליית ברירה כדי לעורר מודעות לעניינם הצודק.

האם אט"א הוא ארגון גרילה?

כדי להשיב על השאלה האם אט"א הוא ארגון גרילה יש לענות על השאלה מהם מאפייני הגרילה ולברר אם אלה מתאימים לדפוס הפעולה של הארגון.

מטרת הארגון. אט"א שואף להשיג עצמאות לבסקים. השגת עצמאות היא מטרה מובהקת של ארגוני גרילה. עם זאת, האוכלוסייה שבשמה פועל הארגון אינה רוצה בעצמאות אלא מסתפקת באוטונומיה הרחבה שניתנה לה. כתוצאה מכך חל נתק בין אט"א לבין האוכלוסייה הבסקית.

ההתמודדות עם כוחות האויב. אט"א נמנע מלהתמודד עם כוחות הממשלה. למשל, בשנות ה-80 היה לאט"א, כאמור, דפוס פעולה קבוע: בחורף - התנקשויות וחטיפות; בקיץ - פגיעה בתיירים בחופי הים. מאחר שאנשי אט"א נמנעים מלהתעמת עם כוחות הממשלה, הם גם אינם משתמשים בטקטיקות הקלסיות של לוחמי הגרילה: הפתעה, הונאה ופעולות בשיטת פגע וברח.

ההיטמעות באוכלוסייה. לוחמי גרילה אמורים להיטמע באוכלוסייה וליהנות מאהדתה ומסיועה. האוכלוסייה הבסקית אינה תומכת באט"א, והארגון כלל אינו מנסה להשיג את אהדתה. ההפך הוא נכון: אנשי אט"א עושים את האוכלוסייה באמצעות "גביית מיסים" בכוח הזרוע. הארגון אף מגייס אנשים לשורותיו באמצעות איומים לפגוע בהם ובקרובי המשפחה שלהם.

הבסיס הגיאוגרפי. לארגוני גרילה יש בדרך כלל בסיס טריטוריאלי מוצק שממנו הם פועלים ושאותו הם שואפים להרחיב בהדרגה - עד להשתלטות המלאה על יעד. לאנשי אט"א אין טריטוריה שעליה הם שולטים שכן הם אינם נהנים מאהדת האוכלוסייה. הם אומנם מנצלים לטובתם את היתרונות של חבל הבסקים - הרי הפירנאים שמעניקים שפע של מקומות מסתור והקרבה לגבול עם צרפת שמשמשת להם ארץ מפלט - אך מעולם לא עלה בידיהם לתרגם את היתרונות האלה להקמת בסיס טריטוריאלי מוצק.

מכל האמור לעיל עולה שלאט"א חסרים המאפיינים המרכזיים של ארגון גרילה: הוא אינו נלחם בכוחות של ממשלת ספרד, ולכן גם אינו מפעיל טקטיקות של לוחמת גרילה, אין לו בסיס טריטוריאלי מוצק, והוא אינו נהנה מאהדתה של האוכלוסייה המקומית, שלמענה הוא אמור לכאורה לנהל את הלחימה.

האם אט"א הוא ארגון טרור?

מהסקירה עד כה עולה שהפעולות של אט"א נועדו בעיקר לזרוע אימה הן בקרב אוכלוסיית האויב (תושבי ספרד) והן בקרב האוכלוסייה שלמענה הוא פועל כביכול - התושבים הבסקים. מהאוכלוסייה הבסקית סוחטים אנשי אט"א כספים ומגייסים אנשים באיומים, ואילו נגד האוכלוסייה הספרדית הם מפעילים אמצעי טרור קלסיים: פיצוץ מטעני חבלה במקומות הומי אדם, התנקשויות וחטיפות. בפיגועי התופת האלה נפגעו קורבנות אקראיים רבים.

הועלתה הטענה שהודות לפעילות של אט"א זכה חבל הבסקים לאוטונומיה נרחבת לאחר חזרת הדמוקרטיה לספרד. אך האמת היא שקשה להעריך עד כמה תרם אט"א להשגת האוטונומיה, שכן היו מפלגות וארגונים בסקיים נוספים - לא אלימים - שפעלו למען אוטונומיה בסקית. יתר על כן, גם אם הייתה לארגון תרומה מסוימת להשגת האוטונומיה, אין בכך כדי לומר דבר על אופיו. ארגון טרור נשאר ארגון טרור גם אם הוא משיג את כל יעדיו או חלק מהם. אומנם אט"א לא הצליח לזרוע אימה ברחבי ספרד - תושבי ספרד לא שינו את התנהגותם בגלל פעולותיו, ואפילו התיירים, יעד מרכזי של אנשי אט"א, לא הפסיקו להגיע למדינה - אולם גם העובדות האלה אינן מעידות על אופיו של הארגון. ארגון טרור שכשל עדיין צריך להיות מוגדר ארגון טרור.

את פעולותיו ביצע אט"א בכל רחבי ספרד, והוא מאפיין נוסף של ארגון טרור. ארגוני גרילה קלסיים מתמקדים לרוב בטריטוריה ספציפית.

המסקנה

מכל האמור לעיל עולה, לדעתי, שאט"א הוא ארגון טרור ולא ארגון גרילה. במלחמתו להשגת עצמאות מדינית מלאה לחבל הבסקים הוא נמנע מלנקוט טקטיקות מקובלות של לוחמת גרילה אלא מסתפק בזריעת אימה הן בקרב אויביו והן בקרב האוכלוסייה שלמענה הוא נלחם כביכול.

הערות

1. **לוחמה אווירית נגד גרילה**, זרקור, אמ"ץ-תוה"ד, דצמבר 2000, עמ' 25
2. זאב לקויר, **גרילה**, מערכות, תל-אביב, 1979, עמ' 294-295
3. יהודה ואלך, **תורות צבאיות**, מערכות, 1977, עמ' 274-299
4. Goldie Shabad and Francisco José Llera Ramo, "Political Violence in a Democratic State: Basque Terrorism in Spain", in Martha Crenshaw (ed.), **Terrorism in Context**, The Pennsylvania State University, 1995, pp. 447-455
5. Christopher Dobson and Ronald Payne, **Counter Attack - The West's Battle against the Terrorists**, New York, Facts on File, 1982, p. 149
6. Michael von Tangen Page, **Prisons, Peace and Terrorism - Penal Policy in the Reduction of Political Violence in Northern Ireland, Italy and the Spanish Basque Country, 1968-1997**, Macmillan Press, London, 1998, pp.119-144
7. Shabad and Ramo, p. 441
8. Albert Parry, **Terrorism - From Robespierre to Arafat**, Vanguard Press, New York, 1976, p. 409
9. Shabad and Ramo, p. 441
10. Wilkinson Paul, **Terrorism Versus Democracy - The Liberal State Response**, Frank Cass Publishers, London, 2001, p. 70